

WSTĘP

Przedsiębiorstwa są od dawna sposobem organizacji życia gospodarczego i to w każdym systemie społeczno-politycznym. Współczesne przedsiębiorstwa zaczynają coraz częściej upatrywać swoich szans rozwojowych w warunkach, jakie stwarza region w postaci rozwijanej infrastruktury, instytucji, wsparcia władz lokalnych, itp. **Dlatego podstawową tezą tej pracy jest istnienie wzajemnej korelacji pomiędzy rozwojem przedsiębiorstw a rozwojem regionu.**

Za cel pracy przyjęto sformułowanie metodycznych i empirycznych podstaw rozwoju przedsiębiorstw w regionie oraz próbę określenia wpływu wybranych czynników (determinant) na rozwój sektora przedsiębiorstw. W pracy zmierza się do odpowiedzi na pytanie: czy i w jakim stopniu czynniki rozwoju regionu wpływają na rozwój przedsiębiorstw w nim zlokalizowanych oraz na ile rozwój tych przedsiębiorstw kształtuje rozwój regionu.

Tak sformułowanemu celowi pracy podporządkowano następujące zadania badawcze:

1. zdefiniowanie oraz określenie roli gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych uwarunkowań rozwoju przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem źródeł i miar rozwoju przedsiębiorstw,
2. określenie polityki regionalnej względem przedsiębiorstw w regionie oraz sformułowanie metod badania regionu i rozwoju sektora przedsiębiorstw w regionie,
3. zbadanie i określenie tendencji rozwoju przedsiębiorstw w badanym regionie,
4. identyfikacja podstawowych czynników rozwoju w badanym regionie,
5. ustalenie statystycznych zależności między wybranymi czynnikami rozwoju regionu a rozwojem sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem siły oddziaływania tych czynników.

Obiektem badań jest sektor przedsiębiorstw w regionie tarnowskim. Za sektor przedsiębiorstw przyjęto podmioty gospodarki narodowej. Podyktowane to było możliwością uzyskania ogólnie dostępnych danych.

Za region uznano dawne województwo tarnowskie, które dla potrzeb analizy sprowadzono do powiatów: bocheńskiego, brzeskiego, dąbrowskiego, dębickiego, tarnowskiego, miasta Tarnowa na prawach powiatu. Ujmowanie województwa w całości nie było możliwe, ponieważ od 1999 roku zgodnie z nowym podziałem administracyjnym Polski województwo tarnowskie przestało istnieć, a jego dawne powiaty znalazły się zarówno w województwie małopolskim jak i podkarpackim.

Metoda badawcza obejmuje zdefiniowanie, pomiar i czynniki rozwoju przedsiębiorstw i rozwoju regionu. Pod pojęciem szeroko pojmowanego rozwoju przedsiębiorstw rozumiano wszelkiego rodzaju zmiany dokonujące się w przedsiębiorstwie i powodujące poprawę jego efektywności działania i pozycji rynkowej. Obserwowano zmiany strukturalne w następujących układach: forma własności, forma organizacyjno-prawna, sposób organizowania się przedsiębiorstw. Natomiast efektywność tych zmian badano według: płynności finansowej, zadłużenia, rentowności sprzedaży,

majątku, rentowności zatrudnienia, wydajności pracy, aktywności inwestycyjnej, aktywności eksportowej.

Za czynniki rozwoju przedsiębiorstw w regionie uznano: infrastrukturę społeczno-ekonomiczną, rozwiązania prawne funkcjonowania przedsiębiorstw w regionie, możliwości dostępu przedsiębiorstw do kapitału, strukturę i chłonność rynku przemysłowo-usługowego i rynek pracy, instytucje promujące i wspierające procesy rozwoju i restrukturyzacji przedsiębiorstw.

Za rozwój regionu tarnowskiego uznano: zmiany w jego poziomie potencjału gospodarczego, zasobach społecznych, infrastrukturze komunalnej, warunkach życia, ochronie środowiska.

Za czynniki rozwoju regionu przyjęto: poziom bezrobocia, liczbę i strukturę przedsiębiorstw w tym z udziałem kapitału zagranicznego, wielkość dochodów budżetu powiatu i gmin, długość sieci wodociągowej, gazowej i kanalizacyjnej oraz liczbę ludności korzystającą z niej, możliwości komunikacyjne, abonentów telefonii przewodowej, liczbę ludności przypadającą na lekarza, stomatologa, szpital, przychodnię, aptekę, wartość wydatków na opiekę społeczną, nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska.

Dla ustalenia poziomu rozwoju przedsiębiorstw i regionu tarnowskiego oraz jego poszczególnych powiatów, a także województwa małopolskiego (dla porównania), wykorzystano metody bazujące na syntetycznych miernikach rozwoju. Szukano miary syntetycznej, ponieważ umożliwia ona zastąpienie licznego zbioru cech opisujących badane zjawisko (rozwój przedsiębiorstw, rozwój regionu), jedną zmienną zagregowaną (syntetyczną). Wskaźniki opisujące syntetyczny miernik rozwoju przedsiębiorstw pochodzą z wymienionych już grup finansowych przedsiębiorstw. Natomiast wskaźniki ujęte w syntetycznym mierniku rozwoju regionu zawarte są w przedstawionych grupach mierzących rozwój regionu tarnowskiego. Wskaźniki, które opisują rozwój, nazwane są zmiennymi diagnostycznymi.

Do wyznaczenia miary syntetycznej zastosowano wielowymiarową analizę porównawczą Bartosiewicz, do oceny i porównania poziomu rozwoju regionu i przedsiębiorstw. Pozwala ona zachować zmiennym ich zróżnicowaną wariancję i tym samym nadać im swoiste, a równocześnie naturalne wagi. Metoda ta dała więc możliwość zachowania zróżnicowania zmiennym opisującym sektor przedsiębiorstw i region tarnowski, przez co ocena poziomu ich rozwoju była obiektywniejsza¹.

Zastosowanie miary syntetycznej rozwoju pozwoliło przedstawić tendencje rozwoju przedsiębiorstw i regionu tarnowskiego poprzez uporządkowanie przedsiębiorstw i poszczególnych powiatów regionu od najsilniej do najsłabiej rozwijających się. Natomiast dla zbadania rodzaju i siły zależności między rozwojem przedsiębiorstw a rozwojem regionu tarnowskiego wykorzystano metodę korelacji liniowej Pearsona.

¹ Do oceny rozwoju przedsiębiorstw i regionu rozważano możliwość wykorzystania, opartego na koncepcji wzorca rozwoju gospodarczego, syntetycznego miernika rozwoju gospodarczego Hellwiga. Jednak ze względu na niewystarczającą dla tej metody różnorodność danych zgromadzonych do badania rozwoju przedsiębiorstw, po konsultacji ze statystykami, zastosowano wielowymiarową analizę porównawczą Bartosiewicz.

Analizą objęto lata 1990-2001 z tym, że poszczególne problemy były badane w różnych okresach tego przedziału, stosownie do możliwości pozyskania danych. Badanie zmian strukturalnych sektora przedsiębiorstw odnosi się do lat 1990-2001 (wyjątek stanowiła analiza struktury przedsiębiorstw według wielkości, gdyż obejmowała lata 1992-2001). Analizą efektywności przedsiębiorstw publicznych i prywatnych objęto lata 1991-2001 (wyjątek stanowiła analiza wielkości eksportu ogółem dla lat 1993-2001, a według form własności dla lat 1998-2001). Wielkość nakładów wewnętrznych na B+R badano w latach 1998-2001 i tylko w zestawieniu dla regionu tarnowskiego (bez podziału na powiaty w związku z obowiązkiem zachowania tajemnicy udostępniania danych) i województwa małopolskiego dla okresu 1999-2001. Analiza zobowiązań krótkoterminowych obejmowała okres 1994-2001, aktywów obrotowych 1994-2001. Natomiast nakłady inwestycyjne i na ochronę środowiska analizowano w latach 1990-2001, a zanieczyszczenie środowiska naturalnego w okresie 1994-2001. Analizę statystyczną rozwoju przedsiębiorstw i regionu za pomocą miar syntetycznych dokonano dla lat 1998-2001. Dobór takiego czasookresu badań był uwarunkowany ograniczoną dostępnością danych wynikającą z gromadzenia ich w trzech Urzędach Statystycznych.

Tworzywem pracy jest obszerna literatura dotycząca ekonomiki przedsiębiorstw i strategii rozwoju przedsiębiorstw oraz polityki regionalnej, a także bardzo pracochłonne i obszerne wyniki badań empiryczno- statystycznych oraz zgromadzone własne dane źródłowe.

Źródłem zgromadzonych danych był system REGON-KRUPGN, tablice wynikowe Urzędów Statystycznych w Krakowie, Tarnowie i Rzeszowie, oraz Bank Danych Regionalnych. Dane dla sektora przedsiębiorstw i regionu gromadzono zgodnie z podziałem kraju według Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych oraz zgodnie z poziomem, który stanowią poszczególne powiaty i miasta na prawach powiatu - NTS 4². Część danych pozyskano na szczególne zamówienie w Urzędzie Statystycznym w Krakowie, Tarnowie i Rzeszowie, a dotyczyły między innymi: wielkości finansowych oraz brakujących danych odnoszących się do liczby i struktury sektora przedsiębiorstw w wybranych latach.

Odrębnym badaniem objęte zostały przedsiębiorstwa regionu tarnowskiego dobrane w sposób celowy. Do 50 przedsiębiorstw skierowano bezpośrednią ankietę, kompletne odpowiedzi uzyskano od 15 respondentów³. Badanie to obejmowało okres 1998-2001 i w niektórych problemach prognozę na 2005 rok, a przeprowadzono je w latach 2001-2002.

Z powodu wymienionych trudności w gromadzeniu danych statystycznych i konieczności uzyskania niektórych danych na specjalne zamówienie są one ogólne i obejmują cały sektor przedsiębiorstw, dlatego trudno je porównywać z danymi ankietowymi, które są bardziej szczegółowe i dotyczą tylko wybranych przedsiębiorstw.

² Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych jest pięciostopniową klasyfikacją hierarchiczną i oznacza: NTS 1 –terytorium całego kraju, NTS 2 – województwa, NTS 3 – podregiony utworzone z powiatów, NTS 4 powiaty i miasta na prawach powiatu, NTS 5 – gminy.

³ Pozostali przedsiębiorcy nie zgodzili się na uczestnictwo w badaniu głównie z powodu trudności w funkcjonowaniu na rynku oraz z obawy ujawniania pewnych danych przed bardzo czujną konkurencją.

Praca ustrukturyzowana jest w pięciu rozdziałach, które realizują przyjęte zadania badawcze. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny i stanowią podstawę metodyczną do badania rozwoju przedsiębiorstw i regionu. Trzy pozostałe mają charakter empiryczny i prowadzą do ustalenia tendencji rozwoju przedsiębiorstw w regionie i wzajemnej ich zależności. Treść pracy zawiera analizę przetworzonych przez autorkę wyników badań, natomiast zestawienie zgromadzonej obszernej bazy danych umieszczono w aneksie.